

ΑΡΧΕΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΚΑΙ

ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

«Τὸ γὰρ αὐτὸ νοεῖν ἐστὶν τε καὶ εἶναι»
ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ

Heinrich Rickert τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg.
— Karl Joël τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Basel. — Ernst Hoff-
man τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg. — Erich Frank,
τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Marburg. — Guido Calogero τακτ.
καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Φλωρεντίας. — Ραφ. Δήμου, καθ. τοῦ
Πανεπιστημίου Harvard τῶν Ἡν. Πολ. τῆς Ἀμ. — Κ. Τριανταφυλλό-
πουλος τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν. — August Faust
ὑφηγ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg. — Μιχ. Τσαμαδὸς σύμβου-
λος ἐπικρατείας. — Χ. Τζωρτζόπουλος τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου
Θεσσαλονίκης. — Franz Boehm ὑφηγ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg
— Παν. Κανελλόπουλος καθ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. — Κωνσταν-
τῖνος Τσάτσος ἐκτ. καθ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. — Ἰωάν. Θεοδωρα-
κόπουλος τακτ. καθ. Πανεπιστημίου Θεσ)νίκης. — Θεμ. Τσάτσος
ὑφηγ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ: Κ. Σ. ΠΑΠΑΔΟΓΙΑΝΝΗ

ΨΑΡΡΩΝ 41

1933

ΤΑ ΕΒΔΟΜΗΝΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ Η. RICKERT

ΥΠΟ

Ι. Ν. ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

Τὸ «Ἄρχεῖον Φιλοσοφίας καὶ Θεωρίας τῶν Ἐπιστημῶν» μαζί με τὸν φιλοσοφικὸ κόσμον τῆς Γερμανίας καὶ μαζί με πολλοὺς ἄλλους φίλους καὶ λειτουργοὺς τῆς φιλοσοφίας, σ' ἄλλους τόπους τῆς γῆς, ἐφορτᾷζει ἐφέτος τὰ ἑβδομηντα χρόνια τοῦ Heinrich Rickert. Μόνο ἐκεῖνοι ποὺ γνωρίζουν τὴ φιλοσοφικὴ ζωὴ τῆς Γερμανίας τὰ τελευταῖα πενήντα χρόνια, ὅπου περιλαμβάνεται καὶ ἡ δράσις τοῦ Rickert, μποροῦν ν' ἀναμετρήσουν τὴ συμβολὴ τοῦ χαϊδελβεργιανοῦ φιλοσόφου στὸ ἔργο τῆς φιλοσοφίας.

Ὁ Heinrich Rickert παρουσιάζεται στὸν φιλοσοφικὸν ἀγῶνα τὴν ὥρα ποὺ ἡ φιλοσοφία εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ μαχητᾶς, τὴν ὥρα ποὺ ἄρχισε ν' ἀποκτᾷ πάλιν τὴν αὐτοτέλειά της, τὴν ὥρα ποὺ ἡ γερμανικὴ διάνοσις, κατακερματισμένη καὶ μοιρασμένη στοὺς ἄπειρους εἰδικοὺς κλάδους, ἄρχισε ν' ἀνασυντάσσεται καὶ ν' ἀνασυγκροτεῖται πάλιν σ' ἐνιαῖο σύστημα. Ὑστερα ἀπὸ τὴν διασπορὰ τοῦ πνεύματος, ποὺ χαρακτηρίζει κυρίως τὸ δεύτερο ἥμισυ τοῦ δέκατου ἑνατοῦ αἰῶνα — διασπορὰ τοῦ πνεύματος καὶ στὴ φύσις καὶ στὴν ἱστορία — ἐποχὴ τῶν κατακτήσεων στὴ φύσις καὶ στὴν ἱστορία — ὕστερα ἀπὸ τὸ ξάπλωμα τῆς σκέψης στ' ἀντικείμενα τὰ φυσικὰ καὶ τὰ ἱστορικά, πρόβαλε ἡ ἀνάγκη τῆς συλλογῆς καὶ τοῦ συστηματικοῦ στοχασμοῦ.

Ἡ πρώτη φωνὴ ποὺ ἀκούσθηκε καὶ καλοῦσε τοὺς ἐργάτες τοῦ πνεύματος νὰ γυρίσουνε στὴ συλλογὴ ἦτανε τοῦ Lange, τοῦ μεγάλου κριτικοῦ τοῦ ὕλισμοῦ, τοῦ συγγραφέως τοῦ μνημειώδους ἔργου «Geschichte des Materialismus».

Στὴ φωνὴν αὐτὴν ἀποκρίθηκε καταφατικὰ καὶ βαρύτερα ὁ Her-

mann Cohen, νοῦς συνθετικός κα' ἀναλυτικός, νοῦς μὲ ἱστορικὴ ὄραση καὶ μαθηματικὴ φαντασία καὶ ψυχὴ δυνατὴ, μὲ πάθος προφήτου.

Παράλληλα ἀκούεται ἡ φωνὴ τοῦ Kuno Fischer, τοῦ θεμελιωτοῦ τῆς οὐσιαστικῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας. Ὑστερα φάνηκαν στὸ στάδιο τῶν φιλοσοφικῶν ἀγώνων ὁ Wilhelm Dilthey καὶ ὁ Wilhelm Windelband καὶ οἱ δύο μὲ πνεῦμα κατ' ἐξοχὴν συνθετικὸ καὶ μὲ ἐξαιρετικὴ κατανοητικὴ δύναμη γιὰ τὸ γεγονὸς τῆς ἱστορίας τοῦ πνεύματος. Πρῶτοι αὐτοὶ κατώρθωσαν νὰ κατανοήσουν τὴ διαφορὰ ποὺ χωρίζει τὴ μέθοδο τῶν ἱστορικῶν ἐπιστημῶν ἀπὸ τὴ μέθοδο τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν.

Τὸν δρόμο τοῦ Cohen ἀκολουθεῖ ὁ Paul Natorp, ὁ ἀχώριστος φίλος τοῦ Πλάτωνος καὶ ὁ ἀκούραστος συνθετικὸς δουλευτὴς τοῦ Kant. Τὸν δρόμο τοῦ Windelband ἀκολούθησε ὁ Heinrich Rickert, νοῦς κατ' ἐξοχὴν θεωρητικὸς καὶ πραγματικὰ συστηματικὸς. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ σταδίου του σκέπτεται συστηματικὰ, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καταπιάνεται μὲ τὸ πρόβλημα τοῦ κύρους τῆς γνώσεως καὶ τὸ δουλεύει ἀκούραστα, δεκάδες χρόνια, ὡς ποὺ καταλήγει σὲ διατυπώσεις καθαρὰ καὶ φωτισμένες. (βλέπ. *Der Gegenstand der Erkenntnis* καὶ *Die Grenzen der naturwissenschaftlichen Begriffsbildung*).

Ἡ διαύγεια καὶ ἡ ἐνάργεια εἶναι ξεχωριστὰ γνωρίσματα τοῦ νοῦ του καὶ μ' αὐτὲς τὶς ἀρετὰς ἔρριξε ἄφθονο φῶς στὰ προβλήματα καὶ ὅλοι εἶδανε ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος τὴν ἱστορία καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο τὴ φύση. Τὴν ἱστορία, καὶ ὡς ἐνέργεια καὶ ὡς ἐπιστήμη, τὴν εἶδανε ὅλοι ὡς πρόσωπο, τὴν φύση τὴν εἶδανε ὅλοι ὡς πρᾶγμα. Τὸ πρόσωπο εἶναι μορφή κα' ἔχει χαρακτῆρα, τὸ πρᾶγμα εἶναι ἀπρόσωπο κα' ἔχει νόμους· τὸ πρόσωπο εἶναι μόνο του, ζῆ μὴ φορὰ κα' εἶναι ἀναντικατάστατο· τὸ πρᾶγμα εἶναι τὸ ἀπρόσωπο γίνεσθαι, ἔχει παντοῦ καὶ πάντα τὴν ἴδια οὐσία, ἔχει ἀμέτρητα πανομοιότυπα καὶ δὲν γνωρίζει ποτὲ ἐξαίρεση, γιὰτὶ ἐξαίρεση εἶναι ἀτομικότητα, πρόσωπο. Ἡ ἱστορία εἶναι ἔργο τοῦ προσώπου, ποὺ εἶναι ριζικὰ διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ πρᾶγμα, εἶναι ἔργο τῆς αὐτονομίας καὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ προσώπου· ἡ φύση εἶναι ἀκίνητη θέσι σιδερένιων λογικῶν νόμων. Ἡ ἱστορία εἶναι ὁ τόπος τῶν ἀξιῶν, ἐνῶ ἡ φύση εἶναι ὁ τόπος τῶν ἀπλῶν γεγονότων· ἱστορία εἶναι τὸ ὑφαίδι τῆς ψυχῆς, ἐνῶ φύση εἶναι ἡ ἀνάγκη τοῦ σώματος.

Ὁ χωρισμὸς τῶν δύο κόσμων, τοῦ ἱστορικοῦ καὶ τοῦ φυσικοῦ, εἶναι ἔργο τῶν φιλοσόφων τῆς Χαϊδελβέργης, τελειωτῆς δὲ τοῦ ἔργου τούτου τοῦ ἑκατόχρονου εἶναι ὁ Rickert. Ὁ γιγάντιος νοῦς τοῦ Ἐγγέλου συνέλαβε πρῶτος τὴν ἰδιοτυπία τῆς οἰκοδομῆς τῆς ἱστορίας καὶ ἔβαλε τὰ θεμέλια τόσο βαθειά καὶ τόσο στέρεα, πὺν καμμιὰ ἐπίθεση τῶν δογματικῶν ὀπαδῶν τῆς φύσης δὲν τὰ κλόνησε. Ἐχτισεν ὕστερα ὁ Zeller τὸ πρῶτο μέρος τῆς οἰκοδομῆς, ἐδραιώνοντας τὸ σύστημα τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας, καὶ ὁ Fischer ἔχτισε τὸ δεύτερο μέρος τῆς οἰκοδομῆς, ἐδραιώνοντας τὸ σύστημα τῆς νεώτερης φιλοσοφίας, πὺν τὸ συμπλήρωσε καὶ τὸ ἐκόσμισε ὁ Windelband· καὶ τέλος ἦρθε ὁ συστηματικὸς νοῦς τοῦ Rickert καὶ ἐπόπτευσε ὅλη τὴν οἰκοδομὴν καὶ μᾶς ἀνάλυσε τὴν ἀρχιτεκτονικήν, πὺν τὴν διέπει, χωριστὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴν ἐξ ἴσου στέρεα ἀρχιτεκτονικήν τῆς οἰκοδομῆς τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης.

Μέσα στὴν σειρὰν αὐτὴν τῶν προσώπων πὺν δώσανε αἴγλη στὴν ἔδρα τῆς φιλοσοφίας τοῦ πανεπιστημίου τῆς Χαϊδελβέργης καὶ δημιουργήσανε τὴν παράδοσιν, τὴν δυνατὴν καὶ βαρεῖαν, πὺν κρατᾷ τὴν μικρὴν πόλιν σὲ ζηλευτὸ ὕψος, ὁ Heinrich Rickert εἶναι, μετὰ τὸν Ἐγγελο, ὁ συστηματικώτερος νοῦς, καὶ ἔχει ἀπὸ ὅλους τοὺς προκατόχους τῆς ἔδρας τοῦ τὸ κριτικώτερον πνεῦμα.

Οἱ φίλοι τοῦ Rickert ἀπὸ τὴν Γερμανίαν καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους τόπους τῆς γῆς, γιορτάζοντας ἐφέτος τὰ ἑβδομήντα χρόνια τοῦ Rickert δὲν ἐκπληρώνουνε ἀπλῶς ἓνα χρέος πρὸς τὸν διδάσκαλον, ἀλλὰ πανηγυρίζουνε μαζί του τὴν λευτερίαν τοῦ πνεύματος, τοῦ ἀνωτάτου ἀγαθοῦ τῆς γῆς. Ἐμεῖς πὺν μαθητεύσαμε κοντὰ του καὶ τὸν ἀγαπήσαμε καὶ χαρήκαμε τὴν λευτερίαν τῆς σκέψεως του, πανηγυρίζουμε μαζί με ὅλους τοὺς φίλους τῆς πνευματικῆς λευτεριάς.

Μὲ τὴν πρωτοβουλίαν μερικῶν φίλων τοῦ Rickert ὀργανώνεται ἡ ἔκδοσις ἑνὸς πανηγυρικοῦ τόμου, πὺν θὰ περιέχει γράμματα μαθητῶν, φίλων καὶ θαυμαστῶν, προσωπικοῦ, φιλοσοφικοῦ καὶ λογοτεχνικοῦ ἐνδιαφέροντος. Ἡ ὀργανωτικὴ ἐπιτροπὴ ζήτησε καὶ ἀπὸ μένα ἓνα γράμμα, πὺν τὸ παραθέτω ἔδῳ μεταφρασμένο· ἂν καὶ τὸ περιεχόμενον του εἶναι καθαρὰ προσωπικόν, ἐν τούτοις τὸ δημοσιεύω, γιατί φανερῶναι τὴν σχέσιν τοῦ μαθητοῦ πρὸς τὸν διδάσκαλον.

«Τὴν στιγμὴν πὺν πρωτοεῖδα τὸν Heinrich Rickert — ἦτανε στὰ

1922 — μονομιᾶς μὲ συνεπῆρεν ἡ μορφή του. Τὸ γαλήνιο βλέμμα, γεμᾶτο ἀγάπη, μοῦ φανέρωνε ἓνα ἄπειρο πνευματικὸ βάθος — ἦτανε τὸ ἄπειρο βάθος τῆς προσωπικότητος, πού πρὶν μοῦ φαίνονταν σὰν ἓνα μακρυνὸ κι' ἄπιαστο ὄραμα. Ἐκεῖνο ποῦ μὲ τράβηξε στὸν Rickert ἦτανε τὸ παρουσιαστικὸ, πού γιὰ νὰ πάρω μιὰ φράση τοῦ Ἐγγέλου, ἦτανε τὸ παρουσιαστικὸ τῆς οὐσίας, ἡ παρουσία τῆς οὐσίας, γιατί ὅσο ἀκουγα τὰ μαθήματα τοῦ Heinrich Rickert καὶ ὅσο ἐρχόμουν κοντά του, τόσο περισσότερο μοῦ φανερόνονταν ἡ οὐσία τῆς παρουσίας, τοῦ παρουσιαστικοῦ. Βρῆκα στὸν Rickert ὅτι ἀκριβῶς χρεώζονταν ἓνας ἄνθρωπος πού ἐρχεται ἀπὸ τὰ νότια μέρη πρὸς τὸ Βορρᾶ, τὸ βάθος τοῦ ἐγὼ καὶ τὴν δύναμη τοῦ φιλοσοφικοῦ κατατοπισμοῦ μέσα στὸν κόσμον.

Ὅπως τὰ νότια μέρη ἔχουνε τὸ δικό τους ρωμαντισμὸ πού ἐλκύει αἰῶνια τὸν βόρειον ἄνθρωπον, ἔτσι καὶ τὰ βορεινὰ μέρη ἔχουνε τὴ δική τους ρωμαντικότητα πού εἶναι ἱκανὴ ν' ἀνοίγῃ στὴ ζωὴ τοῦ νοτίου ἀνθρώπου τὸ δρόμον πρὸς τὸ ἄπειρον. Ὁ πόθος πρὸς τὰ βορεινὰ μέρη — πού γρήγορα γεννήθηκε μέσα μου στὰ πρῶτα χρόνια τῆς ζωῆς μου — ὁ πόθος πρὸς τὴ μουσικὴ καὶ πρὸς τὸ βάθος ἐκπληρώθηκε τὴν ὥρα ποῦ ἀντίκρισα τὴ μορφή τοῦ Rickert. Ἀπὸ ἐκείνη τὴ στιγμή ἀναψε μέσα μου ἐκεῖνος ὁ «ἔρως» ποῦχει ὁ φτωχὸς ἀπὸ μορφὴ καὶ περιεχόμενον, ἀλλὰ πλούσιος ἀπὸ πόθον καὶ ὁρμὴ νέος πρὸς τὸν ἄνδρα πού εἶναι γεμᾶτος ἀπὸ πνεῦμα καὶ μορφωμένη ζωὴ. Ἀναψε τότε μέσα μου ἐκεῖνος ὁ «ἔρως», πού τόσες φορὲς τὸν παρουσιάζει ὁ Πλάτων μὲ τὸ στόμα τοῦ Σωκράτη καὶ πού ὡς τὴν ὥρα ἐκείνη μονάχα σὰ σκοτεινὴ εἰκόνα μοῦ ἦτανε προσιτός. Τώρα πιά ἄρχισα νὰ νοιώθω πραγματικὰ τὸν Πλάτωνα — γιατί ὑπῆρχε τώρα ἡ σχέση ἐκείνη πού θέτει ὁ Πλάτων γιὰ θεμέλιον κάθε ἀληθινῆς παιδείας, ὑπῆρχε ὁ ἔρως μαθητοῦ καὶ δασκάλου.

Κάθε καινούργιον ἐξάμηνον ἦτανε κι' ἓνα νέο βῆμα πρὸς τὴν κατάκτηση τοῦ βάθους καὶ τῆς ἐσωτερικῆς ὁμορφιάς πού εἶχε ἡ προσωπικότητα τοῦ Rickert καὶ ἓνα νέο βῆμα πρὸς τὴ βαθμιαία ἀνακάλυψη τοῦ δικοῦ μου ἐγὼ. Καὶ εἶναι δύσκολο ἴσως νὰ εἰπωθεῖ καὶ ν' ἀκουσθεῖ, πῶς ὁ πόθος ἐκεῖνος πρὸς τὴ μουσικὴ καὶ τὸ βάθος πραγματοποιήθηκε πλέρια τὸν καιρὸ πού ὁ Rickert τὸ καλοκαιρινὸ ἐξάμηνον τοῦ

1924 δίδασκε περί Λογικῆς ὡς θεωρίας τῆς ἐπιστήμης. Τότε φανερώθηκε ὀλάκερη ἡ οὐσία τοῦ φιλοσόφου — ἄνοιξε μπροστά μου ὅλη ἡ προσωπικότητα καὶ εἶδα τὴ δύναμη τοῦ φιλοσοφικοῦ ἀνθρώπου. Ἔβλεπες τὸ λόγον ἀναδύεται ἀπὸ τὸ ἄπειρο φιλοσοφικὸ πάθος τοῦ Rickert, πάθος ποὺ δὲν τὸ βρίσκεις ἴσως πάντα στὰ ἔργα τοῦ Rickert.

Αὐτὴ ἡ ὥρα ἦτανε γιὰ μένα τὸ ὑψιστὸ σημεῖο τοῦ ἐνθουσιασμοῦ ποὺ μ' ἔφερε καὶ στὴ γονιμοποίηση, γιὰτὶ ἀμέσως ὕστερα ἄρχισα νὰ σχηματίζω δικές μου σκέψεις.

Ὁ σκοπὸς τῆς ἀληθινῆς παιδείας εἶχε μ' αὐτὸ ἐκπληρωθεῖ. Ἄθελαν καὶ ἄξαφνα γεννήθηκε ὕστερα μιὰ ἄλλη σχέση μέσα μου πρὸς τὸν Rickert, ἡ «φιλία», ποὺ σημαίνει καὶ βαθαίνει περισσότερο ἀπὸ τὸν «ἔρωτα», γιὰτὶ ἡ «φιλία» εἶναι κάτι γαλήνιο, διάφανο καὶ συνδέει βαθύτερα ἀπὸ τὸν «ἔρωτα».

Αὐτὴ ἡ «φιλία» ἦτανε ἡ ἀνώτατη ἀξία ποὺ πῆρα μαζί μου ὅταν ἔφυγα ἀπὸ τὸ Βορρᾶ.